

ATITUDINEA COMUNITĂȚII ARMENE DIN BASARABIA FAȚĂ DE UNIREA CU ROMÂNIA (1918)

Lidia Prisac*

Abstract. *The study analyzes the attitude of the Armenian community from Bessarabia against the Union of the space between Prut and Dniester rivers with Romania and the moment of the constitution of the National Committee of the Armenians of Bessarabia. Also the study reconstructs the activity and the behavior of the Armenian origin deputy, Petre Z. Bajbeuc-Melicov, delegated in Sfatul Țării by the National Committee of the Armenians of Bessarabia, while the territory between the Prut and Dniester Rivers becomes part of the Romanian Kingdom. The author asserts that the behavior manifestations of the Armenian deputy, between 1917–1918 years and later, were guided by several objective and subjective factors, which took the form of the dual behavior. The actions carried in time by Petre Z. Bajbeuc-Melicov determined the reserved attitude of the Romanian authorities towards his personality.*

Keywords. Bessarabia, borderland, Sfatul Țării, Armenian minority, NACOBA, deputy, Petre Z. Bajbeuc-Melicov.

Ieșirea Rusiei din Primul Război Mondial pe fundalul crizei revoluționare (februarie/octombrie 1917) și al prăbușirii sistemului de guvernământ împingea regiunea dintre Prut și Nistru spre momentul ireversibil de redefinire a propriului statut juridic. Doar într-un an de zile, Basarabia ajungea din periferia occidentală a Imperiului Rus în cea orientală a Regatului României.

Tranziția de la republică autonomă în limitele Imperiului Țarist, la republică democrată independentă și ulterior la provincie românească (statutul autonom al căreia a fost lichidat cu jumătate de an mai târziu [în noiembrie 1918]) era percepută și acceptată în mod diferit de reprezentanții populației Basarabiei. Actorii locali implicați în găsirea alternativei imediate de dezvoltare a Basarabiei făceau parte din noua elită a provinciei formată sub manivela războiului, intelectualitate și „vechea” elită imperială.

Până nu demult, toate schimbările de ordin socio-politic și cultural-economic în care au fost implicați locuitorii Basarabiei după 1918 au fost puse în discuție și estimate exclusiv din punct de vedere al narațiunii istorice de *ocupație-eliberare*¹. Mai mult chiar, viziunea majorității istoricilor români reieșea din paradigma istorică precum că tot ce ar fi existat în contextul regimului țarist ar fi avut exclusiv consecințe nefaste. O opinie similară a fost împărtășită și de istoricii sovietici/ruși

---

* Cercet. dr., Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei; email: lidiaprisac@yahoo.com

¹ С. Сувейкэ, В. Пысларюк, *Город Кишинев: от западной окраины Российской империи к восточной окраине Великой Румынии*, în *Города империи в годы Великой войны и революции: Сборник статей* / ред. А. Миллер, Д. Черный, СПб., Нестор-История, 2017, с. 371.

cu referire la perioada românească de administrare a Basarabiei. Tot ce avusese loc între regimuri și cum au reacționat față de aceste transformări nu doar elitele, dar și alte elemente de coabitare ale Basarabiei, inclusiv reprezentanții grupurilor etnice, au rămas în afara cercetărilor din domeniul istoriei.

De curând însă au apărut mai multe lucrări, care au făcut deschiderea studierii Basarabiei din punct de vedere al teritoriului *frontalier contestat*². Acest gen de abordare a permis, indubitabil, prezentarea Basarabiei dintr-o perspectivă complet diferită și anume din punct de vedere al unui *spațiu imperial*, fapt care pune în valoare corelația dintre statutul *teritoriului disputat* și conexiunea dintre centru și periferie sub diferite aspecte³. Această tratare în cazul studiului nostru, în care încercăm să înțelegem reacțiile comportamentale ale populației Basarabiei într-o perioadă de schimbare a regimurilor, poate fi suplinită inclusiv cu ideea de *loialitate*⁴ și cea a investigației *microistorice*⁵.

Studiul pe care îl propunem atenției are drept scop analiza reacțiilor comportamentale ale grupurilor etnice din Basarabia, exemplificat prin cel al armenilor, în condițiile de *transformare* (în sensul schimbărilor cardinale din societate) a ținutului în vâltoarea evenimentelor din anii 1917–1918.

Astfel, bazându-ne, în special, pe materialele documentare care se păstrează în fondurile de arhivă și a literaturii de specialitate, am ales să punem în evidență strategiile comportamentale ale populației de origine armeană din Basarabia, atât prin prisma activității comunității coagulate în jurul Comitetului Național al

---

² Vezi: A. Кушко, В. Таки (при участии О. Грома), *Бессарабия в составе Российской империи (1812–1917)*, Москва: НЛЮ, 2012; A. Cusco, *A Contested Borderland. Competing Russian and Romanian Visions of Bessarabia in the Late Nineteenth and Early Twentieth Century*, Central European University Press, 2017; Vezi aici și: *Istoria între știință și școală – perioada interbelică în Basarabia*, „Studii. Materiale, surse și sugestii” / Stefan Ihrig, Vasile Dumbrava, Dietmar Muler ș.a., Chișinău, Edit. Cartdidact, 2008.

³ С. Сувейкэ, В. Пысларюк, *Ук. соч.*, с. 371.

⁴ Conceptul este unul central în analiza relațiilor de putere și trebuie perceput în sensul relației de devotament personal sau de grup față de persoane, instituții sau față de ordinea politică de guvernământ. În cele mai dese cazuri relațiile de loialitate apar în legătură directă cu legitimitatea și validitatea unui regim și sunt caracteristice în special zonelor de margine, transfrontaliere, contestate. Mai multe despre manifestarea fenomenului loialității a se vedea: Svetlana Suveică, *Pătrunși de simțul datoriei?! Despre loialitatea funcționarilor publici din Basarabia în anul 1940*, „Tyragetia”, vol. X (XXV), nr. 2, 2016, p. 257–266.

⁵ Abordarea microistorică a apărut în cercurile istoricilor italieni ca reacție față de „marile narațiuni” istoriografice (*grand narratives*). Adepții acesteia consideră drept inovatoare și productive analizele îndreptate spre reconstituirea unităților sociale mici, a acțiunilor indivizilor și a experienței sociale a acestora, precum și formarea identității grupurilor. Studiarea la micronivel este considerată cheia pentru stabilirea „ierarhiei relevanțelor” și a încercării de a oferi o altă imagine realităților istorice tratate la macronivel. În special, microistoria este îndreptată nu spre indivizii izolați, ci spre relațiile sociale, spre acele raporturi, în cadrul cărora membrii societății își construiesc „strategiile”. Ma multe la acest capitol a se vedea: Virgil Pâslariuc, „Să fie cercetate și certate pentru aceste fapte”. *Păcat și Stat la începutul stăpânirii rusești în Basarabia. Studiu de analiză micro-istorică*, „PONTES review of South East European Studies”, 2009, vol. 5, p. 8–36.

Armenilor din Basarabia (NACOBIA), cât și prin cea a delegatului armean, Petre Z. Bajbeuc-Melicov, înaintat în Sfatul Țării. Alegerea n-a fost deloc întâmplătoare. Pe lângă faptul că istoria armenilor din Basarabia în această perioadă nu a fost studiată și rămâne în afara preocupărilor istoriografiei din Republica Moldova (fapt demonstrat de lipsa oricăror lucrări fundamentale în acest domeniu, studiile mai detaliate lăsându-se încă așteptate), intervenția noastră este condiționată inclusiv de faptul că, în acest interval de timp comportamentul exponenților armeni devine unul confuz sau în genere duplicitar.

În ce mod a influențat criza revoluționară din Imperiul Rus populația majoritară a Basarabiei în general și a grupurilor etnice în particular? A metamorfozat oare registrul evenimential de la 1917–1918 comportamentul grupurilor etnice din Basarabia în general și al armenilor în particular? Dacă da, atunci cum etc.? La acestea și la alte întrebări vom încerca să răspundem, pe măsura investigațiilor întreprinse.

Comunitatea armeană din Basarabia – context general

La începutul secolului XX populația de origine armeană forma în Basarabia o comunitate aproape în totalitate urbană. Din cei 2 080 (0,1%) de armeni identificați de autoritățile țariste după desfășurarea primului și ultimului recensământ oficial al populației în 1897, 1 293 (62%) locuiau în mediul urban – la Akkerman – 608, Chișinău – 369, Ismail – 93, Orhei – 70, Bender – 65, Bălți – 50, Cahul – 12, Hotin – 9 etc., restul (38%) trăiau în mediul rural⁶. Potrivit aceluiași recensământ, armenii erau unul din puținele grupuri minoritare cu un nivel foarte ridicat de alfabetizare, plasându-se pe al patrulea loc după germani, greci și polonezi⁷.

Deși insignifianți din punct de vedere numeric în raport cu restul locuitorilor (1 935 412 persoane), aceștia se bucurat în mod vădit de o supra-reprezentare din punct de vedere socioeconomic. Pătrunzând în Basarabia inițial în calitate de negustori, armenii devin în perioada țaristă mari latifundieri, antreprenori și/sau funcționari publici. Grație demonstrării apartenenței nobiliare, unii din ei reușesc să treacă inclusiv în categoria nobiliară a elitei țariste⁸.

⁶ *Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г.* III. Бессарабская губерния, Санкт-Петербург, Издание Центрального Статистического Комитета Министерства Внутренних Дел, 1905, p. 2–3.

⁷ Lidia Prisac, *Instruirea armenilor din Basarabia țaristă (1812–1917)*, în vol. *Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor: (economie, societate, politică, cultură, istoria științei): în onoarea profesorului Demir Dragnev* (coord.): Sergiu Bacalov, Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut), 2016, p. 456–472.

⁸ Vezi: Lidia Prisac, *Migrația armenilor în spațiul românesc dintre Prut și Nistru: premise și direcții (sec. XI–XIX)*, în *Materialele conferinței științifice a tinerilor cercetători Istorie și Societate: de la tradițional la modernitate*, Ediția a VII-a, 25 aprilie 2013, Chișinău, 2013, p. 315–327; Lidia Prisac, Sergiu Bacalov, *Contribuții la istoria neamului de origine armeană Muraciov (Muratov)*, în *Studii de arhondologie și genealogie*, vol. 1, Chișinău, 2013, p. 220–227; С. Бакалов, Л. Присак, А. Магальян, *Представители армян в среде молдавского боярства и бессарабского дворянства (Документы, касающиеся генеалогии рода Лебедевых)*, în *Историко-Филологический Журнал*, Ереван, 2015, № 3, с. 251–274.

Mulți dintre armeni, la începutul secolului XX, dețineau în proprietate autovehicule⁹. În contextul înființării organului legislativ suprem al Basarabiei, comisia gospodărească, în frunte cu Ion Păscăluță, a Biroului de organizare a Sfatului Țării, a rechiziționat două automobile de la frații, Teodor și Carp Bogdasarov, urmașii cunoscutului filantrop de origine armeană de la Orhei, Boris F. Bogdasarov¹⁰. Un automobil era de marca *Fabrique Nationale*¹¹, estimat la 8.000 de ruble, iar altul era de marca *Maxfeld*, estimat la 9 000 de ruble¹².

Odată cu inițierea acțiunilor de mobilizare generală în contextul declanșării Marelui Război¹³, printre angajații din Basarabia învredniciți de nominalizarea spre decorare cu medalia „Vulturul Alb” documentele atestă și câteva persoane de origine armeană, cum ar fi: executorul judecătoresc al sectorului I din Chișinău și șeful comisiei nr. 3 de recepționare a cailor N. P. Chevorchean-Popov; șefii sectorului 2 și 3 de cai militari Orhei F. B. Bogdasarov și I. S. Cerchez; adjunctul șefului sectorului 3 de cai militari Orhei, E. S. Ohanovici; membru comitetului comunal permanent Cahul N. M. Muratov; conțopistul jud. Bălți, I. Carpov¹⁴.

Pe parcursul războiului pe teritoriul Basarabiei nu s-au purtat operațiuni militare cu excepția zonei de nord, când orașul și cetatea Hotin a fost cucerită de forțele austro-ungare¹⁵. Chiar și în cele mai cumplite lupte din vara lui 1917, când forțele româno-ruse opuneau rezistență atacurilor generalului Mackensen în zona Moldovei de peste Prut, Basarabia era departe de linia frontului. Însă, odată cu dezintegrarea unităților militare și a revenirii lor „acasă” prin traversarea spațiului

⁹ De exemplu, în regiunea Cetatea Albă aveau automobile armenii Calart, Leonid și Varvara Asvadurov precum și Societatea Anonimă „Moara Asfadurov”, Mihail Carabețchi, Iachim Chuidoglu, Macarie Eremeev, Eugeniu și Serghei Popov, Alexandru Marutov, Mihail Sarchizov, Carabet Șaghinean, Hristofor și Iacob Tarasov. La Chișinău proprietari de automobile erau Artemii Adjemov, Carp Balioz, Carp și Serghei Bogdasarov, Asvatatar Hacichianț, Petre Oganovici, Gh. Nazarov, Gh. Nicagasiaș, Nersev Mardirovici, Arcadie Lazarian. La Soroca – Ernest Harche, Niculai Davidovici. La Bălți – Haralambie Ghevghianov ș.a. Vezi: Arhiva Națională a Republicii Moldova (înfră: *ANRM*), F. 680, I. 1, D. 60, f. 36–49, 57, 60v, 64v, 127, 145, 298, 308, 320, 325, 328, 331, 373, 443, 449, 450, 452, 454–455, 458, 463, 470, 475, 477, 478, 480, 486, 655.

¹⁰ Vezi: Lidia Prisac, Ion Valer Xenofontov, *De la casa armeano-gregoriană de rugăciuni la biserica ortodoxă din Orhei*, în vol. *In Memoriam Gheorghe Palade (1950–2016)* (în curs de apariție).

¹¹ Automobilele de această marcă au început să fie produse în Belgia din 1900, iar printre primii clienți care le-au achiziționat erau membrii familiei regale belgiene și șahul Persiei. Vezi: *The complete encyclopedia of motorcars 1885–1968* (edited by G. N. Georgano), New York, 1968.

¹² *ANRM*, F. 727, I. 2, D. 20, f. 13–13v, 28v; D. 38, f. 14–17. Vezi și: Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare a Sfatului Țării (27 octombrie – 21 noiembrie 1917). Studiu și documente*, Chișinău, Pontos, 2010, p. 32.

¹³ G. Negru, *Decretarea „stării de război” în Basarabia în 1914 și contracararea „curentului românofil”*, în vol. *Primul Război Mondial: perspectivă istorică și istoriografică*, I. Bolovan, G. Cojocaru, O.M. Tămaș (coord.), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2015, p. 325–344.

¹⁴ A. Emilciuc, *Mobilizarea generală din anii Primului Război Mondial în Basarabia. Planuri și realizări*, în vol. *Primul Război Mondial și Basarabia (1914–1918)*, A. Emilciuc (ed.), Chișinău, 2015, p. 44–50, 54, 57, 72.

¹⁵ С. Капанжи, *Гагаузы и болгары Бессарабии в Первой мировой войне 1914–1918 гг.*, Кишинев, 2017, p. 92–93.

dintre Prut și Nistru, situația generală în Basarabia se înrăutățește brusc. Crește rata criminalității și a jafurilor armate. Scade nivelul de trai și al siguranței populației, pe fundalul agravării stării financiare și a penuriei alimentare în regiune. Este înregistrat fenomenul creșterii prețurilor și a speculațiilor în circumstanțele de distribuire a mărfurilor de primă necesitate (săpun, chibrituri, zahăr, petrol lampant etc.)¹⁶. Lumea criminală devine activă mai ales după Revoluția din februarie, când „libertatea” nu doar că a subminat autoritatea puterii administrative și politice, dar a și schimbat atitudinea față de structurile tradiționale care supravegheau nivelul criminalității.

Totodată, „răzmerițele agrare” erau în plină manifestare în mediul rural. Deși sustragerea pământurilor moșierești în Basarabia a avut un caracter moderat în raport cu alte regiuni ale imperiului¹⁷, moșierii locali, printre care erau și mulți armeni, au simțit pe propria piele presiunea raporturilor sociale care nu puteau fi soluționate pe cale tradițională. Documentele de arhivă atestă un șir de plângeri în această perioadă survenite din partea moșierilor armeni. Bunăoară, pe 15 septembrie 1917, Maria Ivanovna Manuc Bey înștiința autoritățile că locuitorii satelor Caracui și Slobozia (comuna Hâncești, jud. Chișinău) tăiau samovolnic din pădurea Albina Mare, care intra în proprietatea acestia pe lângă cele amplasate în comunele Logănești, Stolniceni și Sperieți din jud. Chișinău¹⁸.

Dintr-o altă plângere depusă pe numele comisarului județului Chișinău din partea Iustinei A. Merzianov, fiica moșierului Artemii D. Merzianov, aflăm că pe 19 septembrie 1917 țăranii satelor Cornești și Secăreni din comuna Bujor (jud. Chișinău) distrugeau și ei din pădurea care aparținea familiei, deși tăierea copacilor contravenea indicațiilor Comitetului Protecției Forestiere¹⁹.

Pe 27 decembrie 1917 o altă petiție era depusă de către avocatul Tigran Hristoforovici Hristofor care reprezenta interesele moșierului armean domiciliat la Hâncești, Ivan Martânovici Nazarov. Aceasta era înaintată către inspectorul miliției guberniale și aducea la cunoștință că pe 17 decembrie 1917 locuitorii s. Logănești din jud. Chișinău au jefuit premeditat moșia reclamantului, aducându-i pagube de la 9 050 de ruble la 33 040 ruble. Acestuia i s-a furat în special instrumentarul de lucrare a pământului (20 de pluguri, 37 de boroane, o semănătoare, o moară, o mașină de concasare, o căruță, un furgon, o cositoare, o secerătoare ș.a.)²⁰. Ulterior,

¹⁶ С. Сувейкэ, В. Пысларюк, *Ук. соч.*, с. 377–388.

¹⁷ Drept indicator servește micșorarea terenurilor latifundiare până la „mișcarea țărănească” și după. De exemplu, în 1916 marele latifundii se estimau la 1 718 148 ha, pentru ca la începutul lui 1918 acestea să se micșoreze până la 1 391 295 ha. Mai multe vezi la: A. Cardaș, *Aspecte din reforma agrară basarabeană*, Chișinău, 1924, p. 56; I. Țurcanu, *Relații agrare din Basarabia în anii 1918–1940*, Chișinău, Universitas, 1991; S. Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918–1928): modernizare prin reforme*, Chișinău, Edit. Pontos, 2010, p. 120–192.

¹⁸ ANRM, F. 39, I. 1, D. 806/r, f. 1–10.

¹⁹ *Ibidem*, D. 866/r, f. 2–3.

²⁰ *Ibidem*, D. 868/r, f. 5–6v.

pe 11 ianuarie 1918, acesta se adresa șefului poliției județene Chișinău și ministrului Afacerilor Interne a Republicii Democratice Moldovenești, aducând la cunoștință faptul că țăranii din satele Pașcani, Mlăcinești și Pereni (jud. Chișinău) i-au devastat și furat moșia în decembrie 1917, pricinuindu-i pagube în sumă de 34 000 ruble²¹. Proprietarul cerea intervenția autorităților pentru a i se face dreptate, iar făptașii să fie pedepsiți și lucrurile furate să-i fie înapoiate. Însă, așa cum autoritățile locale nu mai erau în stare să țină sub control situația în regiune, moșierul I. M. Nazarov se vede nevoit să adreseze o petiție Comandantului Forțelor Armate Române și să ceară „ajutorul românilor”²² care s-au instituit în regiune după 13 ianuarie 1918.

Plângerile înaintate de către reprezentanții armeni autorităților, dovedea clar nemulțumirea acestora față de rebeliunile și anarhia instalată în Basarabia. Iar faptul că moșierii locali, care pierduseră o bună parte din propriile pământuri în urma pogromurilor, priveau forțele române drept potențiali salvatori ai regiunii nu doar de țăranii răzvrățiți, ci și de bolșevici, ideile cărora le erau străine, nu era întâmplător. În esență, toți moșierii cereau garanții în privința păstrării privilegiilor lor economice și sociale (exact ca în Regatul Român – *n.a.*, *L.P.*), precum și pedepsirea jefuitoarelor de moșii.

Un alt aspect ține de veștile privind masacrarea armenilor în Anatolia²³, precum și situația neclară a Armeniei, care făcea eforturi de a se unifica sub sceptrul independenței²⁴, momente, care credem că au determinat formarea atitudinii de anxietate printre armenii din Basarabia.

Vulnerabilitatea minorității armenice sporește și din cauza morții Nerses Hudaverdian²⁵, survenite la Chișinău, în martie 1917, a arhiepiscopului, conducătorul Eparhiei Basarabiei și a Nor-Nahicevanului din 1899. Acesta fusese un mare susținător al bisericii și cauzei armenice, dar și principala verigă de legătură a partidului social-democrat Hănecak (Clopotul)²⁶ la Chișinău²⁷.

²¹ *Ibidem*, D./r 866, f. 5–9v.

²² *Ibidem*, f. 7.

²³ Vezi: Г. А. Петросян, *Отношения Республики Армения с Россией (1918–1920 гг.)*, Ереван, Изд-во ЕГУ, 2012.

²⁴ Vezi: Lidia Prisac, Ion Xenofontov, *Genocidul, refugiații armeni și România Mare (1918–1940)*, „Akademos. Revistă de știință, inovare, cultură și artă”, nr. 3 (46), 2017, p. 103–112.

²⁵ S-a născut la Vagarșapat în 1844, iar în 1897 a fost ridicat la rangul de episcop. A fost cel care s-a opus vehement tentativelor țariste de îngrădire a școlilor armenice, drept rezultat a intrat în conflict cu procurorul Sinodului și a fost exilat pe o perioadă anumită de timp în Ucraina. La Chișinău ajunge pe 3 octombrie 1899, unde continuă să aplece interesele bisericii și ale comunității armenice. Vezi: *Personalități Armene. Dicționar de armeni din România*, pe <http://personalitati.araratonline.com/nerses-hudaverdian-1844-1917/> (accesat pe 11.12.2017) și Valentin Arapu, *Soluționarea „chestiunii armenice” de către guvernatorul Basarabiei S. D. Urusov (1903–1904)*, „Studia Universitatis Moldaviae”, 2017, nr. 4 (104), p. 110–114.

²⁶ Partidul a fost înființat în 1886/1987 și pledea pentru emanciparea poporului armean.

²⁷ *ANRM*, F. 297, I. 1, D. 134, f. 6.

Înființarea Sfatului Țării

Anul 1917 a devenit unul de cotitură în istoria Basarabiei. Sfatul Țării a apărut în condițiile extrem de complicate ale revoluției și războiului, precum și ale anarhiei provocate de acestea²⁸.

După evenimentele din 28 februarie 1917, grupurile, formațiunile, instituțiile²⁹ moldovenilor care au fost angrenate mai activ în viața sociopolitică, și în primul rând, ale militarilor activați în unitățile de pe front și în spatele lui³⁰ au început să promoveze tot mai insistent ideea autonomiei Basarabiei.

După mai bine de jumătate de an de muncă susținută în favoarea acestei idei, la Chișinău, pe 20 octombrie 1917, avea loc întrunirea Congresului Militarilor Moldoveni, care, după o săptămână de dezbateri, a adoptat o serie de rezoluții revoluționare printre care și declarația cu privire la autonomia teritorială și politică a Basarabiei în componența Rusiei democratice și federative³¹.

În scopul realizării acestei sarcini, Congresul decidea ca, pentru guvernarea Basarabiei, în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Țării, care, potrivit prevederilor, reprezenta organul de stat suprem, autoritatea căruia urma să se răspândească asupra întregii societăți și a tuturor instituțiilor pe care aceasta le avea³². Înființarea Sfatului Țării presupunea totodată, ca toate comitetele din Basarabia să obțină caracter strict profesional și să nu aibă dreptul de a se amesteca în treburile publice³³.

Pentru a pune în funcțiune această înaltă instituție reprezentativă a Basarabiei în ultima zi de lucru a congresului a fost înființat Biroul de organizare a Sfatului Țării, compus din 53 de membri³⁴.

Pe 4 noiembrie 1917, la ședința de lucru a Biroului s-a luat decizia de creare a unei comisii speciale (din cinci persoane) pentru elaborarea Schemei de repartizare a locurilor de deputat în Sfatul Țării. Aceasta urma să fie în strictă concordanță cu corelația procentuală a naționalităților, adică 70% de locuri pentru majoritari (moldoveni) și 30% de locuri pentru grupurile etnice. În acest sens, au fost analizate diferite date cu caracter istorico-demografic și statistic, luându-se în

²⁸ Cu privire la anarhia instituită în provincie a se vedea mai detaliat: C. Сувейкэ, В. Пысларюк, *Ук. соч.*, с. 376–384.

²⁹ Vezi: Vitalie N. Ciobanu, *Militarii basarabeni, 1917–1918: Studiu și documente*, Chișinău, Bons Offices SRL, 2010, p. 31–42.

³⁰ *Ibidem*, p. 41–42.

³¹ Basarabia își pierduse în totalitate autonomia, în 1874 devenind o simplă gubernie a Imperiului Rus.

³² *Sfatul Țării: Documente (I): Procesele-verbale ale ședințelor în plen* / Ion Țurcanu (ed.), Chișinău, Știința, 2016, p. 5.

³³ Ion Țurcanu, *Unirea Basarabiei cu România în 1918*, Chișinău, 1998, p. 197.

³⁴ Valeriu Popovschi, *Biroul de organizare a Sfatului Țării*, Chișinău, Edit. Pontos, 2010, p. 13–14, 43.

calcul și principiul reprezentării politice, sociale, profesionale și confesionale ale deputaților.

La scurt timp, pe 6 noiembrie 1917, în cadrul unei alte ședințe, schema în cauză a fost examinată și aprobată. Conform acesteia, 105 locuri de deputat reveneau majorității și 45 de locuri – minorităților naționale. Din ultima categorie 15 locuri li se atribuiă ucrainenilor, 13 evreilor, 7 rușilor, 3 bulgarilor, 2 găgăuzilor, 2 nemților și câte un loc polonezilor, armenilor și respectiv grecilor³⁵.

În legătură cu deschiderea solemnă a Sfatului Țării pe 21 noiembrie 1917, Biroul a expediat cu aproape o lună înainte, pe 7 și 8 noiembrie 1917, un număr considerabil de scrisori diferitor organizații, instituții, societăți, ligi, consilii, formațiuni și partide politice locale inclusiv ale minorităților etnice prin care erau invitate să-și desemneze cât mai urgent delegați în parlamentul Basarabiei.

Comitetul Național al Armenilor din Basarabia (NACOPA)

Din partea structurii organizatorice a armenilor o confirmare la adresa Biroului a urmat abia pe 8 decembrie 1917³⁶, aproape cu trei săptămâni după deschiderea oficială a organului legislativ. În pofida acestui fapt, prima ședință a Sfatului Țării a fost totuși consemnată de un reprezentant armean, Grigore K. Chircorov, care venise și luase cuvânt în numele Consiliului Avocaților din Basarabia³⁷. Ulterior, acesta a fost împuternicit ca deputat, pentru perioada 21 decembrie 1917 – 28 ianuarie 1918, din partea aceleiași organizații³⁸, prezența-i fiindu-i înregistrată la trei ședințe ale Sfatului Țării³⁹.

Cauza răspunsului atât de tardiv survenit din partea Comitetul Național al Armenilor privind desemnarea unui deputat s-ar explica prin însăși înființarea târzie a acestuia⁴⁰ în raport cu celelalte organizații, societăți, ligi etc. – startul constituirii cărora a fost dat încă în vara lui 1917⁴¹, dar și din condițiile de a participa la deciziile esențiale privind soarta ulterioară a Basarabiei.

³⁵ *Ibidem*, p. 24–26, 54–56.

³⁶ *ANRM*, F. 727, I. 2, D. 41, f. 203.

³⁷ *Sfatul Țării: Documente...*, p. 114–115.

³⁸ Vezi: Petre Cazacu, *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812–1918*, Iași, f.a.e., p. 245; Iurie Colesnic, *Sfatul Țării. Enciclopedie*, Chișinău, Edit. Museum, 1998, p. 100.

³⁹ Acesta a participat la ședințele nr. 1 (21.11.1917), 2 (22.11.1917) și 17 (15.12.1917). Vezi: *Sfatul Țării: Documente...*, p. 805.

⁴⁰ "...Epitropul bisericii armenice de la Chișinău, Mitridat V. Muratov, pe 12 noiembrie 1917, a convocat pentru ziua de 3 decembrie 1917, Congresul delegaților tuturor armenilor din Basarabia pentru a se alege un deputat din partea armenilor în Sfatul Țării și pentru a se discuta chestiunile naționale ale organizației armenilor din Basarabia...". Vezi: *ANRM*, F. 173, I. 1, D. 3465, f. 98v.

⁴¹ С. Сувейкэ, В. Пысларюк, *Ук. соч.*, с. 375.

Potrivit datelor de arhivă, Comitetul a fost întemeiat pe 3 decembrie 1917, practic a doua zi după ce Sfatul Țării adoptase hotărârea de formare a Republicii Democratice Moldovenești în componența Federației Ruse⁴². Momentul constituirii s-a derulat în cadrul Congresului de întrunire a tuturor delegaților armeni din județele Basarabiei⁴³, iar pe ordinea de zi era pusă inclusiv problema delegării unui reprezentant armean în Sfatul Țării.

Scopul principal al organizației⁴⁴ consta, în primul rând, în reunirea tuturor armenilor din Basarabia pentru protejarea intereselor materiale și naționale ale acestora. Potrivit Statului, NACOBĂ se mai obliga să contribuie la trezirea conștiinței naționale a armenilor prin intermediul culturii și educației; să apere libertatea individuală, a proprietății și locuințelor tuturor armenilor din Basarabia; să îmbunătățească condițiile materiale, sanitare și morale ale membrilor săi; să ofere asistență juridică și să acorde sprijin tuturor armenilor care plecau și/sau veneau din/în Basarabia și orice alt ajutor care nu contravenea legilor⁴⁵.

Pentru atingerea acestor scopuri Comitetul urma să colaboreze cu toate organizațiile naționale armenice, să efectueze o evidență exactă a populației armenice din Basarabia, să ia sub protecție, în corelare cu organele și instituțiile locale de stat, persoanele, bunurile și interesele naționale ale bisericilor armenice din Basarabia (inclusiv proprietatea acestora), a cimitirelor, precum și a instituțiilor de instruire (inclusiv proprietatea acestora), se angaja să înainteze petiții către Sinod și Catolicosul tuturor armenilor de la Ecimiadzin pe problemele care vizau toți armenii din Basarabia sau anumite grupuri ori persoane.

Totodată, Comitetul se obliga să instituie, cu aprobarea autorităților competente, precum și în conformitate cu normele stabilite în diferite centre de evidență a fondurilor financiare din Basarabia a unor instituții de instruire, burse destinate copiilor armenilor săraci, a bibliotecilor, sălilor de lectură, caselor de cultură, teatrelor, precum și instituțiilor de tutelare a celor săraci, căminelor, a locuințelor la preț mic, a cantinelor, azilurilor, adăposturilor pe lângă biserici sau mănăstiri, a caselor de lucru, spitalelor, dispensarelor etc. – obiective aflate în strânsă legătură cu consecințele genocidului și pătrunderea în teritoriul Basarabiei a conaționalilor lor

---

⁴² Potrivit mărturiilor președintelui NACOBĂ, Mitridat V. Muratov, constituirea organizației s-a datorat frământărilor din 1917 – „...după Revoluția bolșevică din octombrie populația Basarabiei, lipsită de guvernul central și autoritatea locală a fost lăsată în voia sorții. Persoanele individuale, neorganizate erau fără nici un ajutor, neavând nici o garanție, atât individuală cât și materială. Orice protest sau plângere făcute de o persoană sau alta autorităților ce se schimbau în șir, nu dădeau nici un rezultat, deoarece nu emanau de la o organizație cu autoritate. Aceste împrejurări dictau în mod imperios armenilor din Basarabia fără deosebire de confesiune să se unească într-o organizație națională...”. Vezi: *ANRM*, F. 173, I. 1, D. 3465, f. 98–98v.

⁴³ Peste aproape un an (16 octombrie 1918), în baza sentinței nr. 2905 a secțiunii administrative al Tribunalului Regional Chișinău, Comitetul obține personalitate juridică fiind recunoscut și trecut în registrul nr. 2 a tribunalului. Vezi: *ANRM*, F. 173, I. 1, D. 3465, f. 97.

⁴⁴ *Ibidem*, F. 39, I. 1, D/r. 1329, f. 3.

⁴⁵ *Ibidem*.

după evenimentele dramatice din Imperiul Otoman⁴⁶. Un ultim obiectiv ținea de achiziționarea sau arendarea diferitor bunuri mobile și imobile, precum și creditarea acestora în cadrul tuturor instituțiilor de credit sau de la persoanele fizice⁴⁷.

Pentru a-i fi asigurată acoperirea financiară, la scurt timp reprezentanții NACOBĂ au înființat o altă organizație adiacentă – Asociația Consumatorilor Armeni din Basarabia⁴⁸.

Sediul organului central administrativ al Comitetului Național al Armenilor se afla la Chișinău în localul Episcopiei Armene⁴⁹ situate în cadrul Ogrăzii Armenești. Subsecțiile principale ale organizației se aflau la Bălți și Cetatea-Albă. În celalte orașe cum ar fi Tighina și Ismail, comitetul avea delegați, iar în subordinea lui intrau toți armenii din Basarabia.

Cei 20 de membri ai organului central-administrativ al Comitetului aveau supușenie locală și erau domiciliați în Chișinău. Dintre aceștia 10 erau proprietari de moșii, 6 erau funcționari de stat, 3 întreprinzători și un slujitor al bisericii⁵⁰.

⁴⁶ Ziarele și documentele de la Nahicevan anunțau exodul a 800 de refugiați armeni pe traseul Constanța-Iași-Odesa. În drumul lor spre Nahicevanul-pe-Don și împrejurimile acestuia, este cert că refugiații au traversat Basarabia. Vezi: A. С. Давтян, Д. А. Давтян, *К вопросу о численности армян-беженцев – жертв геноцида на юге Российской империи, в Армяне Юга России: история, культура, общее будущее: материалы Всероссийской научной конференции (30 мая–2 июня 2012 г., Ростов-на-Дону)*, Ростов-на-Дону, Изд-во ЮНЦ РАН, 2012, с. 157–160.

⁴⁷ ANRM, F. 39, I. 1, D./r 1329, f. 3–3v.

⁴⁸ Organizația a fost înregistrată oficial de către Tribunalul Regional Chișinău pe 19 septembrie 1918 și avea drept scop să asigure membrilor săi toate tipurile de mărfuri și bunuri de consum necesare întreprinderilor artizanale și în gospodăria acestora, să participe la efectuarea economiilor financiare ale membrilor asociației prin intermediul acceptării contribuțiilor din partea acestora, să găsească și alte modalități de îmbunătățire a bunăstării și dezvoltării spirituale a membrilor săi. Pentru atingerea scopurilor preconizate, societatea consumatorilor armeni se angaja să efectueze vânzări, să organizeze și să desfășoare producerea obiectelor necesare membrilor organizației. Asociația avea dreptul să vină în ajutorul membrilor prin organizarea locurilor de trai, a clinicilor medicale, sanatoriilor, plasamentelor pentru copii, birourilor funerare și de asigurări, precum și altor instituții; să organizeze școli, biblioteci, săli de lectură, case de cultură, cinematografe etc., precum și să editeze publicații periodice și de alt gen; să ofere asistență membrilor săi în sensul distribuirii rezultatelor muncii lor prin vânzare și alte modalități. Vezi: ANRM, F. 39, I. 1, D./r 1390, f. 4, 12.

⁴⁹ În alte surse de arhivă, sediul Comitetului s-ar fi aflat pe str. Jukovschi nr. 28. Vezi: ANRM, F. 724, I. 2, D. 41, f. 203.

⁵⁰ Președintele NACOBĂ a fost desemnat dr. în drept, *Mitridat Muratov*, iar secretar, juristul și dr. în medicină, *Serghei S. Barhudarov*, domiciliați pe str. Jukovschi nr. 28. Ceilalți membri erau: vice-președintele *Ion S. Cerches*, proprietar de moșii (inclusiv o vilă pe pământ), licențiat în drept, fost judecător; vice-președintele *Grigore A. Damianovici*, proprietar de moșie, fost judecător onorific; secretarul-general *Grigore I. Ohanov*, doctor în drept, fost magistr; casierul *Nicolae V. Muraciov*, proprietar de moșie și case; secretarul *Alexandru M. Erițpohanov*, absolvent al Academiei Comerciale, devine funcționar la Banca Românească; *Ivan M. Ghiulhandaneanț*, doctor în medicină; frații: *Carp B. Bogdasarov*, proprietar de moșii și case și *Fiodor B. Bogdasarov*, licențiat în drept, proprietar de moșie și de case; *Carp I. Creț*, frizer; *Stepan N. Ionisian*, doctor dentist; *Grigore Chircorov*, proprietar, licențiat în drept, casă proprie pe str. Viilor; *Preotul Martiros Zaticianț*, parohul bisericii armenești din Chișinău; *David A. Zaharianov*, fost președinte al tribunalului orfanilor, licențiat în drept; *Tatos Turiev*, Directorul federației Chișinău; *Efrem S. Ohanovici*, proprietar de moșii și de case; frații: *Ivan S. Cherches*, proprietar de moșie și de case și *Hristofor S. Cerches*, proprietar de moșie, Directorul Băncii Orașului Chișinău; *Aslan N. Hacichianț*, inginerul primăriei orașului. Vezi: ANRM, F. 173, I. 1, D. 3465, f. 97v–98.

Drept o totalizare a activității NACOBA, care se încheie în martie 1925, pot servi mărturiile președintelui, Mitridat V. Muratov – „...în tot timpul existenței sale, Comitetul a acordat ajutor material și moral armenilor refugiați din Turcia din cauza pogromurilor sau din Rusia din cauza bolșevicilor. A intervenit și susținut diferite cereri în fața autorităților locale și centrale în diferite chestiuni... a oferit ajutor medical gratuit armenilor săraci prin medicii armeni, membri ai organizației... a efectuat înregistrarea parțială a armenilor.., iar până la 1920 a dat orice concurs clerului și bisericii armenice, până la sosirea... șefului Eparhiei armenice Husik Zohrabian...”⁵¹.

Faptul că structura organizatorică de bază a armenilor din Basarabia s-a constituit atât de târziu, demonstrează că minoritatea armeană era în expectativă neștiind încotro s-o apuce.

Delegarea deputatului armean în Sfatul Țării. Numele lui Petre (Piotr) Z. (Zaharovici) Bajbeuc-Melicov⁵² (Milinchișvili) a devenit cunoscut datorită delegării acestuia în Sfatul Țării⁵³. Născut la Tighina pe 27 februarie 1872, la momentul desemnării în legislativul Basarabiei, spre finele anului 1917, acesta avea 45 de ani împliniți. Provenea, probabil, dintr-o familie înstărită, deoarece părinții protagonistului i-au putut asigura efectuarea studiilor secundare la Primul Gimnaziu Clasic de băieți din Tiflis, considerată una din cele mai bune și mai prestigioase școli de învățământ din Caucaz⁵⁴.

Grație capacității de însușire a limbii franceze, Petre Z. Bajbeuc-Melicov urmează studiile superioare în Franța, la Ecully, Lion și Montpellier (la Academia de Agricultură), unde obține diploma de inginer-agronom, iar gradul de instruire îl va plasa, ulterior, printre cei 35 (în total) de membri ai Sfatului Țării cu studii superioare⁵⁵ și îi va permite să evalueze situația delicată în care se afla ținutul dintre Prut și Nistru. Întors în Basarabia, probabil la sfârșitul sec. XIX, se încadrează activ în acțiunile publice, ajungând în scurt timp organizator al gospodăriilor agricole de pe lângă Administrația Domeniilor Coroanei Rusiei⁵⁶.

În perioada de restriște a anilor 1917–1918, este consemnat de contemporanii săi precum că deținea funcția de președinte al Consiliului (Uprava) Alimentar de Zemstă de la Orhei. Semnificative în acest sens sunt afirmațiile deputatului

⁵¹ *Ibidem*, f. 99–99v.

⁵² Potrivit numelui, s-ar putea ca acesta să descindă din vechi familii nobiliare atestate în zona Armeniei sau a Azerbaidjanului. În tradiția armeană, titlul de „melic” era echivalent cu cel de „prinț”. Vezi: *Советская историческая энциклопедия*, pe <https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/10285/%D0%9C%D0%90%D0%9B%D0%98%D0%9A> (accesat pe 28.12.2017).

⁵³ *ANRM*, F. 727, I. 2, D. 41, f. 203.

⁵⁴ Аида Бабаджанова, *Возвращение в Тифлис. Учебные заведения*, în *Тбилисцы*, № 20, июль, 2010, с. 3–4, <http://www.davidssshield.net/PAPERS/Tbilisitsi/PDFS/20.pdf> (accesat pe 19.12.2017).

⁵⁵ Estimarea îi aparține lui Ion Țurcanu. Vezi: *Sfatul Țării: Documente...*, p. 25.

⁵⁶ Mai multe detalii despre acest deputat a se vedea în *Figuri contemporane din Basarabia*, Chișinău, Editura Arpid, 1939, p. 10, pe <http://www.bp-soroca.md/soroca/figuri%20basarabene%20a-e.pdf> (accesat pe 24.11.2016); Iurie Colesnic, *Op. cit.*, p. 52; Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Țării 1917–1918. Dicționar*, București, Ed. Fundației Culturale Române, 2001, p. 49.

moldovean Teodor Corobcean care enunța în ședința Sfatului Țării din 3 ianuarie 1918 că „Bajbeuc-Melicov era de o inteligență deosebită și nu făcea parte din categoria elementelor burgheze, deoarece pe vremuri ar fi luptat pentru binele poporului muncitor”⁵⁷.

Apartenența la această categorie i-a fost imputată delegatului armean în cadrul aceleiași ședințe de către moldoveanul Ion Panțâr⁵⁸, care a solicitat legislativului (deși fără succes) ca Bajbeuc-Melicov să fie exclus din Sfatul Țării⁵⁹. În acest context, este necesar de subliniat că din toți deputații care au trecut prin Parlamentul basarabean, așa cum afirmă istoricul Ion Țurcanu, oamenii bogați nu alcătuiau decât până la zece persoane, Bajbeuc-Melicov era plasat în categoria moșierilor mărunți⁶⁰. În memoriul său, Bajbeuc-Melicov pare să confirme că nu deținea averi și nu făcea parte din grupul proprietarilor⁶¹. Cu toate acestea, presupunem că deținea două reședințe, una la Orhei și alta la Chișinău. Ultima se afla pe str. Viilor nr. 81 (fosta Sadovaia, actualmente A. Mateevici⁶²) unde se adunau, deseori, deputații Blocului Moldovenesc și membrii Guvernului basarabean⁶³.

Printre alte atuuri pe care le poseda Petre Z. Bajbeuc-Melicov, surprinse de noi din intervențiile acestuia în contextul ședințelor Sfatului Țării, erau iuțeala, priceperea și agerimea, calități care s-au dovedit a fi utile în procesul elaborării unor documente ale legislativului⁶⁴.

Astfel, persoană deosebit de cultivată, angajatul statului, având mai puține în comun cu marii proprietari funciari (plasați în tagma burgheziei), Petre Z. Bajbeuc-Melicov întrunea toate calitățile potrivit rezoluției Congresului Militar Moldovenesc⁶⁵ pentru a fi înaintat din partea minorității armenie în Sfatul Țării. Nu excludem și faptul că decizia a fost luată, inclusiv, în urma recomandărilor survenite din partea președintelui zemstvei județului Orhei, Vladimir Herța⁶⁶, cunoscut cu o parte din moșierii armeni și probabil cu Petre Z. Bajbeuc-Melicov,

⁵⁷ Caracteristica atribuită lui Petre Z. Bajbeuc-Melicov de către Teodor Corobcean în limba rusă este următoarea: «...П.З. Бажбеук-Меликов не есть представитель буржуазных элементов, он в старое время боролся за трудовой народ, а в настоящее время является крупным земским деятелем, так как он состоит представителем Оргеевской продовольственной управы и в крае является большой интеллигентной силой». Vezi: *Documentul nr. 24 din Sfatul Țării: Documente...*, p. 258.

⁵⁸ Acesta venea din partea Comitetului executiv gubernial al Consiliului delegaților țărănești. Vezi: ANRM, F. 727, I. 2, D. 101, ff. 77–77v și Petre Cazacu, *Op. cit.*, p. 312, 314.

⁵⁹ Vezi integral *Documentul nr. 24 din Sfatul Țării: Documente...*, p. 256–264.

⁶⁰ *Sfatul Țării: Documente...*, p. 12.

⁶¹ ANRM, F. 173, I. 6, D. 10, f. 27.

⁶² Dinu Poștarencu, *Străzile Chișinăului. Denumiri vechi și actuale*, Chișinău, Civitas, 1998, p. 7.

⁶³ ANRM, F. 173, I. 6, D. 10, f. 26.

⁶⁴ Vezi *Documentele 17* (din 15.12.1917), *41* (din 02.02.1918), *45* (din 12.02.1918), *47* (din 17.02.1918), *48 de zi* (din 19.02.1918), *49 de seară* (din 19.02.1918), *50 de zi* (din 20.02.1918), *53 de seară* (din 21.02.1918) din *Sfatul Țării: Documente...*, p. 222–225, 372–375, 402–406, 415–442, 453–458.

⁶⁵ *Sfatul Țării: Documente...*, p. 6.

⁶⁶ Sergiu Selian, *Schiță istorică a comunității armenie din România*, Ediția a II-a, București, 1999, p. 38.

fiind mai mare decât acesta cu câțiva ani⁶⁷.

Petre Z. Bajbeuc-Melicov în cadrul primei sale ședințe în Sfatului Țării.

În calitatea sa de purtător de cuvânt, delegat de comunitatea armenilor din Basarabia, Petre Z. Bajbeuc-Melicov a ținut să prezinte în cadrul primei sale înregistrări în Sfatul Țării toată considerația și respectul față de moldoveni, Republica Democratică Moldovenească și organului ei suprem. Atitudinea era scoasă în evidență prin prisma istoriei zbuciumate a Armeniei și a poporului acesteia, precum și al dreptului național al armenilor la autodeterminare⁶⁸.

⁶⁷ Avocatul Vladimir Herța (14 mai 1868 – 3 august 1924) în 1917 era vicepreședintele Partidului Național Moldovenesc și al Societății Culturale Moldovenești din Basarabia. În 1918–1919 a fost primarul Chișinăului. Vezi mai multe în: В. Дембо, *Никогда не забыть*, Москва, 1924; Iurie Colesnic, *Op. cit.*, p. 262–263.

⁶⁸ „Губернский съезд бессарабских армян в заседании своем от 3-го декабря с.г. на основании предложения организационного бюро Сфатул Цэрий почтил меня избранием своим, для участия в молдавском краевом органе в качестве делегата и выразителя воли и чаяния части многострадального армянского народа, волею судеб оторванного от сердца Армении и в течение нескольких веков проживающих в Бессарабии. Бессарабские армяне, составляя часть многострадального армянского народа, населяющего некогда великую, а ныне растерзанную и истекающую кровью Армению, оторваны от нее только территориально; в исканиях же своих и достижениях руководимы одними общими идеалами, драгоценнейшим из которых считаем святое почитание исторического прошлого армянского народа и его дальнейшее развитие на началах свободного национального самоопределения: имея это своей путеводной звездой, армянский народ, в своем историческом прошлом и до настоящих дней, шел настойчиво вперед, постоянно борясь со всякими преградами и препятствиями. Оглянитесь на пройденный армянами путь! Путь этот пропитан кровью и слезами страдальцев, усеян трупами бойцов за свободу народа, за его национальную самобытность. Свято чтя эти чувства в самих себе, бессарабские армяне одинаково чтут его и в братском молдавском народе. Молдавский народ, являясь природным правителем бытовой жизни края, называвшегося до ныне Бессарабской губернией, по всей справедливости, свою национальную территорию не только может, но и должен именовать Молдавской Народной республикой. Вместе с тем армяне уверены, что Сфатул Цэрий, провозглашая в своей Декларации принципы – нет державных народов в Бессарабии, даст гарантию национальным меньшинствам и действительно проведет в жизнь великие начала свободы, равенства и братства, памятуя, что для завоевания этих драгоценнейших начал человеческого существования одинокого боролись и погибали, погибают и борются еще и сейчас лучшие представители всех народов, населяющих великую Россию. Мы полагаем, что ближайшими и неотложными задачами Сфатул Цэрий должны быть: 1/ Всемирное содействие открытию и способствованию планомерной работе Всероссийского Учредительного Собрания, 2/ Созыв в ближайший срок Народного Собрания Молдавской Республики, 3/ Организация твердой краевой власти, опирающейся на национальные организованные войска, для борьбы с анархией, насилиями, грабежами и уничтожением всякого имущества, находящегося в пределах Молдавской Республики и составляющего ее народное богатство. Армяне верят, что все народы России искусственно разрозненные старым государственным строем, ныне связанные теплым чувством братства, любви и общности интересов, независимые и сильные в своем внутреннем самоопределении, создадут вместе единую мощную Российскую Федеративную Демократическую Республику. Мы, армяне Бессарабии, организовав свой отдельный национальный орган „Накоба”, со всей своей организацией, поддержанные такими же национальными организациями всей России и уверенные, что наши национальные чувства и интересы будут одинаково дороги и молдаванам и его Верховному органу Сфатул Цэрий, выражаем готовностью грудью отстоять стремление его в деле защиты края от гибели и разорения, исполненные лучших чувств, провозглашаем – „Да здравствует Молдавская Народная Республика и ее Верховный Краевой Орган Сфатул Цэрий!”». Vezi: *Documentul nr. 14 din Sfatul Țării: Documente...*, p. 206–207.

Declarațiile nu erau deloc întâmplătoare, având în vedere evenimentele dramatice din Anatolia și mișcarea de eliberare națională a poporului armean din cele două imperii: rus și otoman⁶⁹.

În același timp, Petre Z. Bajbeuc-Melicov, încerca să se asigure că Sfatul Țării va deveni într-adevăr garantul tuturor grupurilor naționale, inclusiv ale armenilor din Basarabia, și în fapt, va implementa principiile libertății, egalității și fraternității pentru care se luptau cu atâta ardoare popoarele din componența Rusiei.

În scopul realizării acestor deziderate, Petre Z. Bajbeuc-Melicov venea cu recomandarea ca Sfatul Țării să faciliteze pe toate căile posibile organizarea Adunării Constituante a întregii Rusii; să convoace într-un viitor apropiat Adunarea Populară a Republicii Democratice Moldovenești; să organizeze o putere locală solidă (inclusiv prin constituirea unor detașamente militare⁷⁰) care ar putea opune rezistență anarhiei, violenței, jafurilor și distrugerilor de bunuri aflate pe teritoriul Republicii Democratice Moldovenești, ce constituiau patrimoniul poporului ei. Totodată, acesta comunica faptul că armenii sunt dispuși să creadă că toate popoarele din Rusia dispersate artificial de vechiul regim, însă unite acum prin sentimente de frăție, dragoste și interese comune, independente și puternice în autodeterminarea lor internă, vor putea crea împreună o Republică Democratică Federativă Rusă puternică.

În final, subliniind speranța respectării sentimentelor și intereselor naționale ale armenilor din Basarabia, Petre Z. Bajbeuc-Melicov aducea la cunoștința deputaților disponibilitatea tuturor armenilor de a veni în ajutorul Sfatului Țării pentru a proteja ținutul de distrugeri și ruine. Tradițional, înalta apreciere a fost încheiată cu aclamația: „Trăiască Republica Populară Moldovenească și organul ei suprem Sfatul Țării”⁷¹.

Observăm, așadar, din discursul lui Petre Z. Bajbeuc-Melicov (care nu se deosebea cu mult de ale celorlalte minorități naționale⁷²) că armenii din Basarabia se vedeau într-o republică autonomă moldovenească ancorată în cadrul unei Rusii federative. Acest lucru era firesc, deoarece până la declararea independenței pe 24 ianuarie 1918 toată lumea percepea soarta Basarabiei în felul acesta.

Treptat, în contextul în care puterea din ținut risca să treacă în mâinile bolșevicilor, în cadrul ședinței din 28 decembrie 1917 a Sfatului Țării, deputatul Petre Z. Bajbeuc-Melicov se arăta deschis față de soluția iminentă⁷³, acceptată

⁶⁹ Vezi: Claire Mouradian, *L'Arménie*, Paris, Puf, 2013, p. 45–57; G. Minassian, *Visul spulberat al armenilor: 1915*, București, Humanitas, 2017, p. 16–17.

⁷⁰ În această perioadă (și anume pe 22 decembrie 1917) se înscrie și constituirea a unui detașament militar de voluntari armeni. Vezi: F. 727, I. 2, D. 108, f. 3.

⁷¹ *Documentul nr. 14 din Sfatul Țării: Documente...*, p. 207.

⁷² *Sfatul Țării: Documente...*, p. 43.

⁷³ Reproducem în limba rusă spusele acestuia în ședința nr. 22 a Sfatului Țării– депутат Бажбеук-Меликов удивляется, как можно оскорблять честь союзников и говорить: «Мы боялись призрака контр-революции и благодаря этому мы прогодали революцию. Мы проигрываем русскую свободу и позвольте защищать ее, так как мы ее понимаем». Vezi: *Documentul nr. 22 din Sfatul Țării: Documente...*, p. 246.

conștient de acesta⁷⁴, de-a invita armata română în Basarabia, însă, după cum se va vedea, doar la nivel provizoriu.

După 13 ianuarie 1918, când trupele române intră în Chișinău, se atestă faptul că Bajbeuc-Melicov devine mai conciliant în deciziile sale luate în Sfatul Țării⁷⁵. Mai mult chiar, la un banchet dat în Clubul Adunării Nobiliare (Благородное Собрание – în rusă, *n.a.*, *L.P.*) – considerat în trecut drept localul confirmării oficiale a statutului nobilimii, precum și centrul vieții sociale a elitei basarabene⁷⁶ –, acesta ține un discurs de salut în limba franceză în onoarea generalilor Ernest Broșteanu (1869–1932) și Ioan Rășcanu (1878–1952), precum și a ofițerilor din diviziile acestora⁷⁷. Tot el, în calitate de președinte a Zemstvei Orhei, însoțit de proprietarii județului, C. E. Stoianov și L. I. Scopovschi, întâmpina trupele române care se îndreptau spre Bălți⁷⁸. În limbajul științific actual, acestea nu erau decât semne clare de demonstrare a loialității față de noua conjunctură politică. Cu alte cuvinte, Petre Z. Bajbeuc-Melicov, intuind, probabil, că intrarea armatei române în ținut va pune capăt autonomiei, acesta s-a grăbit să-i demonstreze loialitatea noului regim care se institua în Basarabia.

Deputatul armean și votarea Unirii la 27 martie 1918

Examinarea atentă a celor 72 de procese-verbale ale Sfatului Țării, de la prima apariție a delegatului armean în cadrul ședinței de lucru din 8 decembrie 1917⁷⁹, ne face să constatăm că în perioada mandatului său de deputat validat până la 27 noiembrie 1918, Petre Z. Bajbeuc-Melicov a fost prezent la 26 de adunări⁸⁰. Pe lângă acestea a fost menționat în cadrul lucrărilor altor trei ședințe⁸¹, devenind membru al comisiei de elaborare a legii privind limbile oficiale din republică (5 februarie 1918)⁸², a comisiei financiare (31 martie 1918)⁸³ și a celei agrare (16 mai 1918)⁸⁴.

⁷⁴ ANRM, F. 173, I. 6, D. 10, f. 27.

⁷⁵ Sfatul Țării: Documente..., p. 323.

⁷⁶ С. Сувейкэ, В. Пысларюк, *Ук. соч.*, с. 396.

⁷⁷ ANRM, F. 173, I. 6, D. 10, f. 28.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Data de 8 decembrie 1917 este fixată în dosarul de arhivă a lui Petre Bajbeuc-Melicov, deși procesul-verbal este datat cu 9 decembrie 1917. Vezi: ANRM, F. 173, I. 6, D. 10, f. 23.

⁸⁰ Vezi: Documentele 14 (din 9.12.1917), 17 (din 15.12.1917), 22 (din 28.12.1917), 24 (din 03.01.1918), 31 (din 14.01.1918), 32 (din 15.01.1918), 38 (din 26.01.1918), 39 (din 29.01.1918), 41 (din 02.02.1918), 45 (din 12.02.1918), 46 (din 16.02.1918), 47 (din 17.02.1918), 48 de zi (din 19.02.1918), 49 de seară (din 19.02.1918), 50 de zi (din 20.02.1918), 51 de seară (din 20.02.1918), 52 de zi (din 21.02.1918), 53 de seară (din 21.02.1918), 54 (din 22.02.1918), 58 (din 05.03.1918), 60 (din 09.03.1918), 61 (din 12.03.1918), 63 (din 16.03.1918), 69 (din 07.04.1918), 71 (din 13.04.1918), 72 (din 14.04.1918) din Sfatul Țării: Documente..., p. 205–623.

⁸¹ Vezi: Documentele 42 (din 5.02.1918), 65 (din 31.03.1918), 78 (din 16.05.1918) din Sfatul Țării: Documente..., p. 376–384, 565–569, 667–678.

⁸² Sfatul Țării: Documente..., p. 382.

⁸³ *Ibidem*, p. 566.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 672.

Din cele 26 de reuniuni frecventate de Bajbeuc-Melicov, la 23 dintre ele a fost prezent până la data votării Unirii Basarabiei cu România (dintre care 3 în 1917 și 20 în 1918), și doar la 3 după această dată. Aici trebuie să luăm în considerație și faptul că timp de jumătate de an, (25 mai – 25 noiembrie 1918), activitatea în plen a Sfatului Țării a fost suspendată.

Cu toate acestea, considerăm că atitudinea și convingerile deputatului armean încep să se schimbe treptat în această perioadă, transformările fiind în corelație cu măsurile de consolidare a pozițiilor militare ale României în Basarabia după alungarea bolșevicilor peste Nistru. Documentele Sfatului Țării nu lasă nici o îndoială că, după ce trupele române iau în stăpânire spațiul dintre Prut și Nistru⁸⁵, întoarcerea la situația anterioară nu mai era posibilă. Mai mult chiar, administrația românească intervine cu titlul de control și reglementare într-o formă cu totul brutală, fără vreo explicație plauzibilă, în toate sferele de activitate din regiune. Iar arestarea și împușcarea în perioada 18–26 ianuarie 1918 a deputaților P. Ciumacenco, T. Cotoros, I. Panțiri, V. Prahnițchi, N. Grinfeld și V. Rudiev, care erau foarte activi, bine pregătiți intelectual și eficienți în legislativ⁸⁶, induce în societate și, în special, printre membrii Sfatului Țării, sentimentul de oroare și, probabil, și pe cel de frică. În acest context, Petre Z. Bajbeuc-Melicov găsea inadecvat ca „în perioada războiului deputații să fie judecați fără implicarea vreunui împușcator din partea Ministrului Apărării”⁸⁷.

S-ar putea ca preschimbarea să fi survenit inclusiv sub impactul participării delegației basarabene la tratatul preliminar dintre România, pe de o parte, și Puterile Centrale cu aliații lor, pe de altă parte, la Buftea, când reprezentanții minorităților naționale erau ținuți deoparte de la deciziile care se discutau. Semnificativ în acest sens este reproșul lui Bajbeuc-Melicov la adresa președintelui Sfatului Țării, Ion Incuț, care ar fi alungat reprezentanții minorităților din sala în care se citea raportul privind tratativele de pace și, probabil, se anunța situația Basarabiei⁸⁸.

În tot cazul, atunci când se vota, pe 27 martie 1918, unirea Basarabiei cu Regatul României, Petre Z. Bajbeuc-Melicov laolaltă cu alți 12 deputați lipsea de la ședința Sfatului Țării, Unirea fiind votată doar de 86 de deputați din cei 135 prezenți, 3 arătându-se împotriva, iar 36, în special din partea germanilor, bulgarilor și a ucrainenilor, abținându-se.

Chiar dacă, după zece ani, Petre Z. Bajbeuc-Melicov se justifica, invocând că ar fi fost împiedicat de împrejurări plauzibile de a participa la ședința epocală a Sfatului Țării, aducând în sprijinul său un întreg memoriu, rămâne totuși cert faptul că în 1918, acesta nu împărtășea ideea statului-națiune de sorginte românesc. Iar,

⁸⁵ Regimul stabilit în ținut era caracterizat chiar de autoritățile române ca „ocupație militară”. Vezi: *Sfatul Țării: Documente...*, p. 63.

⁸⁶ Iurie Colesnic, *Op. cit.*, pp. 104, 131, 173, 227, 246; *Sfatul Țării: Documente...*, p. 63.

⁸⁷ *Documentul 38* (din 26.01.1918) din *Sfatul Țării: Documente...*, p. 351.

⁸⁸ *Documentul 54* (din 22.02.1918) și *58* (din 05.03.1918) din *Sfatul Țării: Documente...*, p. 459–462, 504–507.

înregimentarea la scurt timp în cadrul Comitetului pentru Salvarea Basarabiei⁸⁹ vine să demonstreze cu prisosință aspirațiile acestuia în problema Basarabiei, rămânând nostalgic după regimul care-i asigura o stabilitate și o poziție privilegiată în regiune.

La un deceniu de la unirea Basarabiei cu România, în semn de omagiu și recunoștință, autoritățile române luau decizia în ședința din 28 februarie 1928 să ofere foștilor deputați din Sfatul Țării (care au înfăptuit Unirea) câte 50 ha de pământ⁹⁰. În categoria beneficiarilor au intrat automat cei 86 de deputați care au fost prezenți la ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918 și care în concordanță cu limbajul legii „au înfăptuit unirea”⁹¹. Regula, însă nu era valabilă și pentru deputații care au lipsit de la ședința memorabilă a Sfatului Țării, printre care se regăsea și Petre Z. Bajbeuc-Melicov.

În pofida acestui fapt, fostul deputat de origine armeană, care își atribuia meritele în procesul de înfăptuire a Marii Uniri, printr-o petiție adresată Ministerului Agriculturii și Domeniilor pe 24 aprilie 1928 solicita să i se aprobe (în calitate de deputat în Sfatul Țării) dreptul la împroprietărire, iar lotul să i se ofere de preferință în județele Orhei sau Bălți⁹². Ulterior, constatând că cererea i-a fost respinsă pe motiv că nu a luat parte la ședința din 27 martie 1918, Petre Z. Bajbeuc-Melicov pornește, începând cu luna iunie 1928, un proces împotriva Ministerului Agriculturii și Domeniilor pe care îl înaintează la Curtea de Apel Chișinău. Principalul argument înaintat de acesta consta în faptul că nu doar cei care au fost prezenți la ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918 și au votat favorabil au înfăptuit Unirea!

Într-un amplu memoriu adresat Comisiei pentru aplicarea legii împroprietăririi, Petre Z. Bajbeuc-Melicov demonstra atitudinea binevoitoare față de câteva probleme importante ale Basarabiei în timpul când el era deputat, și anume:

---

⁸⁹ Comitetul a fost înființat imediat după Unirea Basarabiei cu România și își stabilește sediul la Odessa pe 25 aprilie 1918, în vecinătatea apropiată a regiunii, fiind catalogat de către siguranța română drept organizație iredentistă. Comitetul era axat pe proiectul de reorientare a Basarabiei spre o Rusie fără bolșevici, scopul principal al organizației era de a reface Vezi: Svetlana Suveică, *For the „Bessarabian Cause”: The Activity of Odessa Committee for Saving Bessarabia (1918–1920)*, în *Archiva Moldaviae*, vol. VI, 2014, p. 139–169, pe http://www.archivamoldaviae.ro/files/volumes/Archiva%20Moldaviae_VI-2014.pdf (accesat pe 14.12.2017) și П. М. Шорников, *Белые и красные на Днестре: саботаж гражданской войны?* pe <http://journals.tsu.ru/uploads/import/1131/files/38-078.pdf> (accesat pe 28.12.2017).

⁹⁰ Vezi: Mihai Tașcă, *Împroprietărire de deputații Sfatului Țării la 10 ani de la Marea Unire și litigiul unor foști deputați cu Ministerul Agriculturii și Domeniilor*, „Revista de Studii și Cercetări Juridice”, Chișinău, 2006, nr. 1–2, p. 32–42.

⁹¹ Nominal, în componența Comisiei intrau din foștii deputați ai Sfatului Țării: dr. Daniel Ciugureanu, președinte al Consiliului Directorilor generali (prim-ministru) al Basarabiei în funcțiune la 27 martie 1918, Ion Pelivan, Teodor Neaga, Vasile Țanțu, Mihail Minciună și Gherman Pântea, toți participanți nemijlociți la evenimentul din 27 martie 1918, precum și din partea Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Constantin Sachelari, subdirector general al Casei Centrale de Împroprietărire și A. Gorsky, avocat al Statului din cadrul ministerului. *Ibidem*, p. 34.

⁹² *ANRM*, F. 173, I. 6, D. 10, f. 18.

implicarea sa în proclamarea independenței Republicii Democratice Moldovenești; aportul său la chemarea armatei române în Basarabia; și contribuția adusă la unirea Basarabiei cu România. Toate argumentele erau probate de extrase din luările proprii de cuvânt în ședințele Sfatului Țării, precum și de aprecierile efectuate de alți deputați la adresa lui în lucrarea „Moldova dintre Prut și Nistru 1812–1918” scrisă de P. Cazacu⁹³.

Din paginile acestui memoriu putem surprinde câteva afirmații care reflectă caracterul fostului deputat armean. Subliniind aportul său la chemarea trupelor române, acesta menționa că „în Sfatul Țării a manifestat chiar din primele zile nu numai o solidaritate de idei, ci și a luptat contra opoziției acestor idei, și încercărilor de a atrage țara în prăpastia bolșevizmului”⁹⁴. Afirmația se baza pe spusele lui în ședința din 16 martie 1918, în cadrul căreia chema Guvernul Republicii Democratice Moldovenești să se adreseze către cel al României „pentru a dezlega soarta Basarabiei”⁹⁵. Această luare de atitudine i-a fost reproșată ulterior într-o altă ședință de către deputatul Grinfeld⁹⁶, care ar fi declarat că „Petre Z. Bajbeuc-Melicov, pierzând un monarh, îndreaptă poporul (Basarabiei – *n.a.*, *L.P.*) în brațele altui monarh”⁹⁷. Totodată, în memoriul său, Petre Z. Bajbeuc-Melicov în repetate rânduri își arată atitudinea față de moldoveni, afirmând că iubește armenii din Basarabia tot atât de mult și de sincer ca pe moldoveni cu care aceștia s-au asimilat⁹⁸.

În ceea ce privește absența fostului deputat armean de la ședința de votare a Unirii, acesta arăta că și-a adus prinosul la înfăptuirea ei într-o altă formă, și anume realizând-o în teritoriu. Din afirmațiile scrise rezultă că pentru un asemenea eveniment Petre Z. Bajbeuc-Melicov aștepta o invitație cu totul specială⁹⁹. În lipsa ei, deputatul și-a continuat treburile în calitate sa de președinte al Upravei județului Orhei, semnalând că încă la 25 martie 1918, fiind implicat în ședințele adunării zemstvei a votat deopotrivă cu ceilalți consilieri județeni rezoluția privind unirea Basarabiei cu România, pentru care fapt le erau adresate mulțumiri din partea Regelui Ferdinand, iar ulterior, până pe 31 martie 1918, fiind ocupat cu lucrările urgente de aducere la îndeplinire a hotărârilor zemstvei privind întâlnirea solemnă la Orhei a regimentului de cavalerie sub comanda colonelului Diamandi¹⁰⁰, nu a reușit să ia parte la ședința din 27 martie 1918.

⁹³ *Ibidem*, f. 22–30.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 25.

⁹⁵ *Ibidem*, f. 28. Vezi și Petre Cazacu, *Op. cit.*, p. 312, 314.

⁹⁶ În Listele de deputați minoritari sunt trecuți două persoane cu același nume – Grinfeld V. E. și Grinfeld N. E., cine era din ei, în document nu este specificat. *Ibidem*, p. 245.

⁹⁷ *ANRM*, F. 173, I. 6, D. 10, f. 25.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 27.

⁹⁹ „Este adevărat că nu am luat parte la (...) acest măreț act național și istoric (...) din 27 Martie. Dar, în primul rând, absolut nu am putut admite că votarea unirii va fi pusă la ordinea zilei fără să fie individual invitați să participe toți deputații, deși de obicei invitații nu se făceau...” *ANRM*, F. 173, I. 6, D. 10, f. 30.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 29–30.

În sprijinul acestor declarații, Petre Z. Bajbeuc-Melicov prezenta o copie după procesul-verbal al ședinței Zemstvei Orhei din 25 martie 1918, prin care se atesta votarea Unirii de către acesta, o copie după telegrama adresată în aceeași zi de 25 martie 1918 regelui Ferdinand, prin care își exprima devotamentul față de suveranul român și câte un certificat eliberat de prefectura județului Orhei prin care se atestă că sesiunea Zemstvei județene Orhei a durat de la 18 până la 26 martie 1918 inclusiv, cu precizarea că Petre Z. Bajbeuc-Melicov a luat parte la ședința din 25 martie 1918, a votat Unirea, iar ulterior, a fost ocupat cu îndeplinirea deciziilor Zemstvei¹⁰¹.

Trebuie să specificăm în concordanță cu cercetările recente că inițiativele de unire pornite de zemstvele din nordul Basarabiei – Orhei, Soroca, Bălți (dominate în special de nemoldoveni) erau luate în realitate sub presiunea administrației militare românești sau la „îndemnul” armatei române¹⁰².

Așa sau altfel, demersul lui Petre Z. Bajbeuc-Melicov în instanță nu a avut sorti de izbândă, verdictul Curții de Apel de pe 1 decembrie 1928 stipulând următoarele: „Sforțările laudabile întreprinse de deputații Sfatului Țării, anterior acestui act, ca să pregătească sau să grăbească Unirea, sunt acte de înalt patriotism, care fac parte din patrimoniul sufletec al fiecăruia, dar (...) singura manifestare precisă și expresă sub care foștii deputați din Sfatul Țării și-au arătat voința lor de a se înfăptui Unirea este votul din 27 martie 1918, care (...) rămâne ca element esențial de apreciere după care legiuitorul (...) înțelege să-i împrăștiarească pe foștii deputați”¹⁰³.

Considerații finale

În linii mari, atitudinea comunității armenice din Basarabia față de Unirea cu România poate fi caracterizată drept una specifică grupurilor mici. Oscilând în vremurile încurcate ale haosului revoluționar din 1917, minoritatea armeană se vede nevoită să intre în faza inițială de acomodare la noua conjunctură socio-politică. Când armata română a intrat în Basarabia, mulți armeni, în special moșieri, au considerat-o un factor de ordine, miza acestora constând în eforturile de a prezerva patrimoniul material agonisit pe parcursul perioadei țariste.

Constituirea relativ târzie a Comitetului Național al Armenilor din Basarabia sub impactul împrejurărilor de formare a Sfatului Țării și al cerinței de a delega un deputat armean în legislativul Basarabiei dovedește incertitudinea minorității armenice. În ceea ce privește activitatea și comportamentul deputatului armean, desemnat în Sfatul Țării, într-o perioadă controversată a istoriei Basarabiei, trebuie să precizăm că manifestările acestuia au fost determinate de o serie de factori care

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 19–21.

¹⁰² *Sfatul Țării: Documente...*, p. 72–74.

¹⁰³ Mihai Tașcă, *op. cit.*, p. 39–40.

i-au schimbat în totalitate traiectoria vieții. Plăsmuit de un regim care-și anunța apusul în 1917, acest lucru nu i-a permis să se transpună la noile realități politice în care era atrasă Basarabia. Situat între un imperiu în descompunere și un regat în ascensiune, Petre Z. Bajbeuc-Melicov, delegatul armenilor din Basarabia a rămas fidel ideilor monarhiei imperiale ruse¹⁰⁴. Acest fapt l-a determinat să adopte un comportament duplicitar atunci când era pus în joc destinul Basarabiei, care oscila între un regim românesc ce se grăbea să se instituie și niște tendințe care pretindeau să readucă Basarabia în componența unei Rusii fără bolșevici. Loialitatea aparentă însoțită de Petre Z. Bajbeuc-Melicov, era nu altceva decât o strategie de adaptare pe moment la noua conjunctură politică. Tocmai acest comportament fluctuant l-a făcut, dintr-o perspectivă mai îndelungată, vulnerabil și a diminuat, ulterior, încrederea autorităților române din Basarabia față de propria-i persoană.

---

¹⁰⁴ Acesta publica în 1925 la Sofia o lucrare dedicată casei imperiale Romanov. Vezi: *Сборник Высочайших актов и исторических материалов: ко дню годовщины изд. Его Императорским Величеством, Государем Императором Кириллом I Манифеста 31 авг. 1924 г.* / Предисловие П. З. Бажбеук-Меликова, София, Изд. Представительства Его Императорского Величества в Царстве Болгар, 1925, 96 с.